

ÎNFIINȚAREA MISIUNILOR CONSULARE BRITANICE DIN PRINCIPATELE ROMÂNE ȘI ACTIVITATEA LOR PÂNĂ ÎN 1829

CODRIN - VALENTIN CHIRICA

1. CONSIDERAȚII GENERALE

Relațiile româno-engleze în prima jumătate a secolului al XIX-lea nu au beneficiat de o abordare privilegiată în istoriografie, cum a fost cazul, bunăoară, al celor româno-franceze. Studiile și lucrările consacrate exclusiv acestei problematici, deosebit de complexe altminteri, pot fi numărate pe degete, dar acestea aparțin, e adevărat, unor istorici de marcă: David B. Funderburk¹, Radu R. Florescu², N. Iorga³, I. C. Filitti⁴, P. Cernovodeanu⁵ și Gh. Platon⁶. Există și lucrări contemporane evenimentelor relatate, aparținând unor consuli⁷ sau călători⁸.

Abordarea, în istoriografie, cu predilecție a aspectelor de ordin comercial ale politicii externe engleze se bazează, pe de o parte, pe o serie de caracteristici ale sistemului politic britanic, iar pe de altă parte, pe o tendință istoriografică, preluată de pe filiera Școlii de la "Annales", de supralicitare a

---

¹ D. B. Funderburk, *A Brief Survey of Nineteenth Century Anglo-Romanian Relations*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, t. XXI, București, 1982, nr. 3-4.

² R. R. Florescu, *The Struggle against Russia in the Romanian Principalities. A Problem in Anglo-Turkish Diplomacy, 1821-1854*, The Center for Romanian Studies, Iași, 1997.

³ N. Iorga, *A History of Anglo-Romanian Relations*, Bucharest, 1931.

⁴ I. C. Filitti, *Corespondența consulilor englezi din Principate (1828-1836)*, în *Analele Academiei Române*, M. S. I., seria a II-a, tom XXXVIII, București, 1916.

⁵ P. Cernovodeanu, *Relațiile comerciale româno-engleze în contextul politicii orientale a Marii Britanii (1803-1878)*, Cluj-Napoca, Dacia, 1986.

⁶ Gh. Platon, *Les Principautés Roumaines et l'Angleterre dans la période antérieure à la Révolution de 1848*, în *Analele Științifice ale Universității "Al. I. Cuza" din Iași*, Tomul XXIX (1983), S. III, a, Istorie, p. 21-28.

⁷ W. Wilkinson, *An Account of the Principalities of Wallachia and Moldavia, with Various Political Observations Relative to Them*, London, 1820.

⁸ Th. Thornton, *The Present State of Turkey... together with the State of... Wallachia and Moldavia*, 2 vol., London, 1807; M. J. Quinn, *A Steam Journey Down the Danube*, 2 vol., 1835; W. H. Barlett, *The Danube*, London, 1834.

aspectelor economice. În Anglia, comerțul nu era dirijat de stat, ca în Franța, ci de o serie de companii, între care și Turkey Company, care a deținut din 1581 monopolul comerțului în Orientul Apropiat. Această companie retribuia ambasadorii de la Constantinopol și personalul consular, ale căror principale atribuții au fost, până la 1815, legate de apărarea intereselor comerciale. În secolul al XVII-lea, comerțul britanic oriental a cunoscut o mare înflorire, dar a decăzut în secolul următor datorită pătrunderii pe piața levantină a postavurilor franceze, mai apreciate în lumea orientală. Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, Turkey Company nu mai avea bani nici pentru plata ambasadorilor. Aceștia au primit instrucțiuni să susțină Rusia, care era privită ca un aliat contra Franței și ca un partener economic avantajos, capabil să refacă bugetul companiei⁹. Astfel, lordul Chatham se declara "cu totul rus", iar ambasadorul englez la Constantinopol nu era, după expresia lui Fabvier, decât "însărcinatul cu afaceri al Rusiei"¹⁰.

După Congresul de la Viena, când tendințele expansioniste ale Rusiei țariste au devenit evidente, sub masca "diplomației de congrese" și a "frăției creștine" dintre suverani, și politica externă a Marii Britanii a părăsit "splendida izolare" de până atunci, fiind mai prudentă, dar și mai activă în același timp¹¹. Lordul Castlereagh, secretarul de stat britanic al Afacerilor Externe, s-a plasat pe o poziție neintervenționistă¹², redactând celebrul document intitulat *State Paper* (5 mai 1820), în care sublinia că "Niciodată [Sfânta Alianță] nu a fost destinată a fi guvernul lumii sau superintendența afacerilor interne ale altor state"¹³. Ulterior, după ce Congresele de la Troppau¹⁴ și Laybach¹⁵ au reafirmat, cu și mai multă tărie, principiile intervenționiste, hotărând înăbușirea revoluțiilor din Spania și

⁹ A. Oșetea, *op. cit.*, p. 8.

¹⁰ W. Miller, *The Ottoman Empire and its successors, 1801-1827*, Cambridge, 1927, p. 12-14.

¹¹ Pentru detalii, C. V. Chirica, *Congresul de la Viena și politica externă a Marii Britanii 1815-1820*, în *Cercetări istorice, S.N.*, XVII/2 (1998), p. 143-153.

¹² R. Stewart, viconte de Castlereagh (1769-1822) a fost ministru de externe între 1812 și 1822, după ce a ocupat în ordine funcțiile de secretar pentru Irlanda (1798-1801) și secretar de război (1805-1806, 1807-1809). A apărat cu succes interesele comerciale și strategice ale Marii Britanii într-un deceniu deosebit de frământat pentru relațiile internaționale europene. Cf. C. K. Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh 1815-1822*, London, 1925.

¹³ H. Temperley, L. M. Penson, *Foundations of British Foreign Policy from Pitt (1792) to Salisbury (1902)*, Cambridge University Press, 1923, p. 48-63.

¹⁴ Astăzi orașul Opava din Republica Cehă.

¹⁵ Astăzi Ljubljana, capitala Republicii Slovene.

Neapole, Castlereagh a publicat circulara din 18 ianuarie 1821, în care reitiera: "Pentru unele state, a se constitui într-un tribunal care să judece afacerile interne ale altora înseamnă a-și aroga o putere care nu poate fi asumată decât în disprețul principiilor naționalităților și al principiilor unanim asumate"¹⁶.

Chestiunea greacă a pus la încercare resursele de flexibilitate ale diplomației engleze, George Canning, noul secretar de stat la *Foreign Office*, oscilând între susținerea unei soluții favorabile grecilor, cu riscul, perceput la Londra, ca noul stat să devină un satelit al Rusiei, și tradiționala politică de apărare a integrității Imperiului Otoman¹⁷. Intervenția forțelor corpului expediționar egiptean, trimis de Mehmed Ali, și atrocitățile săvârșite de acesta în Moreea au precipitat eforturile diplomatice, ducând la o apropiere anglo-rusă. Încheierea convenției tripartite de la Londra din 6 iulie 1827 a însemnat practic sfârșitul sistemului politic al Sfintei Alianțe în Europa. Bătălia navală de la Navarino a contribuit la evoluția evenimentelor în favoarea cauzei grecești, chiar dacă la Londra venise un guvern Tory intransigent, în frunte cu Ducele de Wellington, care nu făcea nici un secret din dezaprobarea politicii duse de Canning¹⁸. "Marinarii au tăiat astfel nodul gordian al diplomaților, dar nu au primit mulțumiri din Anglia pentru a o fi făcut"¹⁹. Sub presiunea opiniei publice engleze, dar și a politicii mai ferme a Imperiului Rus, în fruntea căruia se afla țarul Nicolae, Marea Britanie și-a adus contribuția la evacuarea forțelor musulmane din Grecia și la găsirea unei soluții negociate a crizei. La 22 martie 1829 era semnat protocolul de la Londra care punea bazele Greciei independente²⁰.

---

¹⁶ C. K. Webster, *Cambridge History of British Foreign Policy*, vol. II, Cambridge University Press, 1923, p. 623-633.

¹⁷ George Canning a fost prim-ministru britanic pentru câteva luni în 1827, după ce a ocupat funcțiile de ministru de externe (1807-1809, 1822-1827) și de secretar al Consiliului Indiei (1816-1821). Ca lider al aripii progresiste a conservatorilor (Tory), a promovat politici liberale, atât în interior, cât și în exterior. Cf. H. Temperley, *The Foreign Policy of Canning 1822-1827*, London, G. Bell and Sons, 1925; C. V. Chirica, *Anglia și "chestiunile greacă și română" 1821-1833*, în *Anuarul Institutului de Istorie "A. D. Xenopol*, tom. XXXIV(1997), Iași.

¹⁸ Cf. Duke of Wellington, *Correspondence on the Eastern Question*, London, 1877.

¹⁹ J. A. R. Marriott, *op. cit.*, p. 220.

²⁰ Cf. W. E. Gladstone, *The Hellenic Factor in the Eastern Problem, with other tracts*, Leipzig, Tauchnitz, 1877; C. W. Crawley, *The Question of Greek Independence. A*

2. ÎNFIINȚAREA CONSULATULUI BRITANIC DIN BUCUREȘTI

În ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, Principatele Române au început să joace un rol din ce în ce mai important în cadrul mai vast al *cheștiunii orientale*. Poziția lor geostrategică făcea ca Bucureștii și Iașii să reprezinte un “barometru fidel al climatului politic din capitala turcă”, după expresia unui diplomat austriac²¹.

Rusia a fost prima mare putere care a profitat de prevederile articolului 16 din tratatul de la Küciük-Kainardji din 1774 și ale Convenției de la Ainali-Kavak din 1779 care confereau ambasadorilor ruși la Constantinopol dreptul de a deschide misiuni consulare în provinciile imperiului. Ca urmare, la 20 iunie 1780, Sergiu Lazarovici Lascarev, primul consul rus în Principate, și-a făcut apariția la București, cu toate că *Beratul* de acreditare nu a venit decât doi ani mai târziu²².

Inițiativa Rusiei a fost urmată în 1783 de cea a Austriei, care l-a desemnat pe J. S. Raicevici “secretar aulic” habsburgic la București²³, iar în 1790 de cea a Prusiei, care numise încă din 1784 pe profesorul silezian J. Köning în calitate de consul al acestei țări la București²⁴. În 1796 a venit rândul Franței republicane, care promova o politică din ce în ce mai ofensivă în această parte a Europei. Charles Flury a fost numit consul la București, iar Parant la Iași²⁵. Expediția lui Napoleon în Egipt din septembrie 1798 a avut printre consecințe și închiderea misiunilor consulare franceze din Principate, redeschiderea lor oficială având loc de-abia în 1805²⁶.

Study of British Policy in the Near East, 1821-1833, Cambridge, 1930; G. Finlay, *History of Greece*, vol. VII, Oxford, Tozer, 1877.

²¹ R. R. Florescu, *The Struggle against Russia in the Romanian Principalities 1821-1854, The Foundation for Romanian Culture and Studies*, Iași, 1997, p. 91.

²² C. Șerban, *Înființarea consulatelor ruse în Țara Românească și Moldova*, în *Studii și cercetări de istorie medie*, II (1951), nr. 1, p. 61-72; D. Dvoichenko-Markov, *Russia and the first accredited diplomat in the Danubian Principalities, 1779-1808*, în *Slavic and East-European Studies*, VIII (1963), 3-4, p. 200-229; B. G. Spiridonalis, *L'établissement d'un consulat russe dans les Principautés Danubiennes, 1780-1782*, în *Balkan Studies*, IV (1963), 2, p. 289-314.

²³ Acesta a scris și un volum de memorii asupra perioade misiunii sale în capitala Țării Românești: *Osservazioni Storiche Intorno la Valachia* (1788).

²⁴ R. R. Florescu, *op. cit.*, p. 80.

²⁵ A. Oțetea, *Înființarea consulatelor franceze în țările românești*, în *Revista istorică*, XVIII (1932), 10-12, p. 330-349.

²⁶ În 1803, Saint-Luce a fost numit la București, iar Méchain la Iași în calitate de “comisari provizorii pentru relații comerciale”, Cf. G. Lebel, *La France et les Principautés Danubiennes*, Paris, 1955, p. 237, 266.

Anglia era singura mare putere care la sfârșitul secolului al XVIII-lea nu își numise încă un reprezentant la București. Trăgând învățăminte din situația critică creată de expediția lui Napoleon în Egipt și din încercările împăratului de insurecționare a Balcanilor prin sprijinul acordat pașei de Vidin, Osman Pazvantoglu (1758-1807), care nu mai recunoștea autoritatea Porții, lordul Thomas Elgin, ambasadorul britanic la Constantinopol l-a trimis, pentru început cu titlu personal, în februarie 1800, pe Francis Summerers ca emisar al său în Principatele Române – “Gentilhomme de son Ambassade”²⁷ – “pour gérer les affaires de son Gouvernement, vaquer au passage des Couriers, ayant des instructions particulières, qui ont été exécutées à la satisfaction de ses chefs et ce qui plus est, il devoit faire passer toutes les sommes nécessaires en or et en papier pour les forces britanniques en Egypte”²⁸.

Principalele argumente avansate de Elgin asupra necesității înființării unui consulat britanic la București erau următoarele²⁹: 1. Dezavantajarea Angliei în comparație cu Rusia, Austria, Prusia și Franța, care, prin misiunile lor consulare, își puteau promova eficient interesele lor politice și economice³⁰; 2. Facilitarea trimerii corespondenței diplomatice între Constantinopol și Viena³¹; 3. Întreținerea unei corespondențe active cu celelalte consulatate din

²⁷ Un titlu diplomatic echivalent celui de însărcinat cu afaceri.

²⁸ Arbuthnot către Mulgrave, 18 septembrie 1805, nr. 18, P. R. O., F. O., *Turkey*, dos. 78/46.

²⁹ P. Cernovodeanu, *The Setting up of The English Consulate in The Romanian Principalities (1803) and its Activity until 1807*, în *Revue roumaine d'études internationales*, V (1971), 1(11), p. 186-187.

³⁰ “Le poste de Bouccarest se rend d'autant plus nécessaire, vu que la plus part des Puissances en sont ici des Représentants, savoir la Russie, la France, et l'Allemagne; pourquoi le Gouvernement Britanniques n'en auroit-il aussi? Tandis que nos Intérêts l'exigent et même l'Angleterre auroit pu en avoir un qui eut le pas sur tous les autres acrédités auprès de la Cour de la Wallachie.” P. Simionescu, R. Valentin, *Documents inédits concernant la création du consulat britannique à Bucarest (1803)*, în *Revue roumaine d'histoire*, VIII (1969), 2, p. 252.

³¹ “se trouvant au centre des villes entre Wienne et Constantinople, doit aussi faciliter la correspondance de l'une à l'autre, pour des paquets que la Direction adresse à la Legation de S. M. à Wienne et qui me sont expédiés pour l'Agent de la Compagnie Monsieur Pierre Tooke à Constantinople, et de tous ceux que ce Monsieur m'envoie de la Turquie pour la Dirrection sous l'Adresse du Ministre de S. M. le Roy à Wienne se faisant un soin particulier de préserver nos Paquets à ne pas les faire tomber au Pouvoir des Français”. *Ibidem*, p. 247.

imperiu³²; 4. Încurajarea comerțului britanic în Principate³³.

Summerers nu a fost ales întâmplător; el era fratele lui Luca de Kiriko, consulul general rus din Principate între 1796 și 1816, printre atribuțiile sale numărându-se și dezamorsarea activităților subversive franceze precum și observarea pregătirilor militare rusești. Deși statutul său juridic a fost ambiguu în primii trei ani de activitate la București, iar salariul anual era de doar 3 000 de piaștri (£ 200), se pare că Summerers s-a achitat cu bine de obligațiile ce îi reveneau, după cum se arată în memoriul din 10 noiembrie 1803 adresat Companiei Indiilor Orientale³⁴: “Depuis quatres années que Francis Summerers se trouve à Bouccarest Expédié par l’Ambassade de Constantinople pour faciliter ses Transactions et coopérer à l’Expedition immédiate des Paquets de la Compagnie des Indes, il n’a pas cessé de travailler avec tout le zèle et l’assiduité possible pour les Intérêts de l’Honorable Compagnie”³⁵.

Raidurile pazvangiilor din mai 1802 au creat panică în Țara Românească, ducând la refugierea domnitorului Mihai Suțu, a marilor boieri și a corpului consular în Transilvania. Summerers a rămas la Brașov până în luna august, inițiind contacte cu ayanul Rusciukului, Ismail Tersenikoglu, principalul adversar al lui Pazvantoglu, pentru a-și asigura trimiterea în siguranță a pachetelor pe ruta Constantinopol – Viena și pentru a submina puterea pașei sprijinită de Napoleon³⁶.

³² “Ce poste a tenu consécutivement une Correspondence non interrompue avec Monsieur Pierre Tooke Agent de la Direction à et avec tous les Agents et Résidents en Turquie d’Alep, Bassora, Bagdad, &c &c leur donnant toutes les nouvelles de l’Europe et celles qui pourraient intéresser leur Service.” *Ibidem*.

³³ “... comme les affaires de notre commerce n’étoient pas si grandes pour y nommer des Employés partout où la France en avoit nommé des siens, comme à Warna, Gallatz et autres Ports de la Mer Noire et puisque nos transactions rendoient utile et presque indispensable que l’Angleterre eut un Employé à Bouccarest, S. E. Monsieur l’Ambassadeur a saisi cette occasion favorable en accreditant Francis Summerers près de la Cour de Wallachie, de lui donner en même temps la Direction des affaires et de notre commerce qui pouroient survenir tante en Moldavie que dans tous les autres Portes de ces Principautés, et par là soumettant à ce Poste de Bouccarest le Vice-Consulat de Yassy, Gallatz, Ibraila...” *Ibidem*, p. 251.

³⁴ Cu toate că se afla sub autoritatea Companiei Levantului, Summerers a trimis mai multe asemenea rapoarte cercurilor guvernante britanice și companiilor engleze cu interese în zonă.

³⁵ *Ibidem*, p. 246-247.

³⁶ În septembrie 1801, reprezentantul lui Pazvantoglu la Paris, Nedelio Popovici, îi cerea lui Napoleon încheierea unui tratat de alianță antiotoman. Sunt cunoscute și activitățile subversive la adresa Porții duse de emisarii francezi la Vidin, Mériage și Méchain. G. Lebel, *op. cit.*, p. 78-82.

Pacea turco-franceză din vara anului 1802 a generat multă îngrijorare la Londra, atât prin prevederile politice care permiteau redeschiderea consulatelor franceze din Balcani, cât și prin cele economice, prin care Marea Neagră era deschisă comerțului liber francez. În acest context, după consultări cu marchizul de Wellesley, lordul Elgin a hotărât să creeze o bază de legalitate consulatului britanic din București și a cerut emiterea unui *Berat* de acreditare pentru Summerers, precum și a unui *Firman* de recunoaștere a misiunii engleze din Principate³⁷. Concomitent, salariul consulului a fost majorat la 4 000 de piaștri începând cu 1 ianuarie 1802, retroactiv³⁸, sumă care reprezenta o treime din cheltuielile anuale. Datoriile lui Summerers atingeau la acea dată 25 000 de piaștri, bani utilizați pentru reexpedierea corespondenței și a pachetelor, daruri făcute demnitarilor români și otomani, speze pentru informatori etc³⁹.

Sultanul Selim al III-lea a dat curs solicitărilor britanice și a emis *Beratul* la 23 Ramadan 1217 (17 ianuarie 1803), prin care Francis Summerers este acreditat cu rangul de consul general al Marii Britanii în Țara Românească și Moldova. La sfârșitul lunii ianuarie, era emis și *Firmanul* prin care domnitorilor Principatelor, Constantin Ipsilanti și Alexandru Moruzi, le era adusă la cunoștință înființarea misiunii britanice (Anexa). Printr-o interpretare greșită a datei din calendarul musulman, preluată de W. Wilkinson⁴⁰,

³⁷ "I have the satisfaction of informing Your Lordship, That from the Sanction given Governement & The East India Company to the establishment of an Agent at Bouccarest, and the encreasing importance of that Place since the navigation of the Black Sea is opened, I have applied & obtained from the Porte a consular Barat for that Situation which will be delivered in a few days." Elgin către Hawkesbury, 15 ianuarie 1803, nr. 75, P. R. O., F. O., *Turkey*, dos. 78/38.

³⁸ "Etant sur le point de quitter Constantinople, je dois vous prévenir que j'ai chargé Monsieur Tooke de l'examen de vos comptes, en commençant du 31 Décembre 1801. Je l'ai en outre chargé d'admettre les avances que vous avez fait pour les Janissaires, Courriers, Estafettes et Expédition des Paquets – d'admettre de plus les fraix que vous a occasionné votre fuite de Bouccarest, en autant qu'ils lui paroîtront raisonnables; et de vous accorder la Somme de 4000 Piastres par an pour Salaire, à commencer du 1 janvier 1802, ce qui en vous donnant un surcroit de 1000 Piastres par an sur note premier accord, doit vous tenir Lieu de toutes dépenses extraordinaires quelconques." Elgin către Summerers, 8 ianuarie 1803, nr. 75, P. R. O., F. O., *Turkey*, dos. 78/38.

³⁹ "... Mr. Summerers [...] a du contracter des dettes [...] cette somme monte a plus de p<iastres> 25 000, qu'il doit tant aux Négociants de cette ville, qu'à ceux de Vienne et de Constantinople." Aburthnot către Mulgrave, 18 septembrie 1805, P. R. O., F. O., *Turkey*, dos. 78/46.

⁴⁰ W. Wilkinson, *An Account of the Principalities*, London, 1820.

N. Iorga⁴¹ a menționat, ca dată de emiteră a *Beratului*, 6 ianuarie 1802.

Deși acreditarea nu a fost niciodată ratificată de Foreign Office, care nu recunoștea existența unui consulat la București, corpul consular din capitala Țării Românești l-a primit imediat pe Summerers în rândurile sale, cu toate drepturile care decurgeau din noul său titlu.

3. ASPECTE DIPLOMATICO-POLITICE ALE ACTIVITĂȚII MISIUNILOR CONSULARE BRITANICE DIN PRINCIPATE 1803-1829

Curând după acreditarea lui Francis Summerers, situația internațională s-a înrăutățit. La 16 mai 1803, a izbucnit războiul dintre Franța și Anglia⁴², dar ofensiva diplomatică a lui Napoleon în Balcani punea în pericol nu doar interesele britanice, ci și pe cele rusești. În 1804 s-a declanșat răscoala sârbilor condusă de Kara Gheorghe, care a plasat diplomația țaristă într-o dilemă: a nu-i sprijini pe sârbi însemna a-i arunca în brațele francezilor, a-i sprijini deschis însemna conflict nu doar cu Turcia, dar și cu Anglia. În aceste circumstanțe, St. Petersburg-ul a sfătuit Constantinopole să promită concesiile sârbilor în schimbul depunerii armelor, dar a livrat arme pe ascuns insurgenților⁴³.

În aprilie și august 1805 s-a articulat o nouă coaliție antifranceză, compusă din Anglia, Rusia și Austria⁴⁴, iar la 23 septembrie 1805, Poarta a semnat un nou tratat cu Rusia prin care aceasta primea permisiunea de a-și trimite flota de război prin strâmători⁴⁵. Alianța din 1799 părea refăcută. În contextul victoriilor de la Ulm și Austerlitz și ale promisiunilor lui Napoleon că, printr-o alianță franco-turcă, Imperiul Otoman ar fi fost sprijinit să recapete Crimeea și să-și restaureze influența în Balcani, Poarta a refuzat ratificarea tratatului cu Rusia⁴⁶. Mai mult decât atât, dând curs sfaturilor generalului Sébastiani, sultanul i-a detronat pe domnitorii Constantin Ipsilanti și Alexandru Moruzi la 24

⁴¹ N. Iorga, *A History of Anglo-Roumanian Relations*, Bucharest, 1931.

⁴² La 15 iunie 1803, F. Summerers informa pe consulul austriac Merkelius asupra declarației de război a țării sale. P. Cernovodeanu, *The Setting up of the English Consulate...*, p. 192.

⁴³ L. S. Stavrianos, *The Balkans since 1453*, New York, 1958, p. 202-203.

⁴⁴ Anglia se angaja să plătească 1 250 000 £ pentru fiecare sută de mii de soldați ruși trimiși la luptă împotriva Franței. M. S. Anderson, *op. cit.*, p. 35, nota 2.

⁴⁵ Cele două părți se angajau să coopereze în caz de atac din partea unei a treia puteri, Rusiei permițându-i-se să ocupe Insulele Ioniene în schimbul garantării autonomiei lor. *Ibidem*, p. 36.

⁴⁶ *Ibidem*.

august 1806, violând astfel prevederile *Hatti-sherifului* din 1802. La 23 noiembrie 1806, trupele rusești intrau în Principate, cu toate că în ultimul moment cei doi domnitori fuseseră reînstați pe tron. Concomitent, amiralul Collingwood s-a îndreptat spre Dardanele. În condițiile în care ambasadorul britanic Arbuthnot era în pericol de a fi arestat, în februarie 1807 amiralul Duckworth a sosit cu întăriri în Marea Marmara. Tergiversarea atacului a permis montarea artileriei în jurul capitalei otomane. Chiar dacă în martie escadra lui Duckworth s-a retras, Anglia și Turcia erau într-o stare de război nedeclarată. Situația s-a complicat și mai mult în iulie, când Napoleon și Alexandru I au ajuns la înțelegerea de la Tilsit.

Acesta este contextul tulbure, cu răsturnări de alianțe, în care și-a desfășurat activitatea Summerers. Pentru a-și îndeplini atribuțiile, consulul englez a fost nevoit să facă numeroase daruri cu diferite ocazii domnitorilor, fiilor acestora și altor demnitari din Principate, precum și emisarilor trimiși să ducă poșta sau să strângă informații asupra planurilor lui Ismail Tersenikoglu sau Kara Gheorghe⁴⁷.

În noiembrie 1803, ambasadorul britanic la Constantinopol, William Drummond a efectuat o călătorie la Viena, prilej de a trece prin București. Cu această ocazie, Summerers a organizat o mare recepție precum și o întrevedere cu domnitorul Constantin Ipsilanti. Acesta din urmă s-a arătat dispus să ofere Angliei 4 000 000 de piaștri dacă aceasta ar obține de la Constantinopol drepturi ereditare pentru familia Ipsilanti asupra tronului Țării Românești. Deși nu a putut să facă nici o promisiune, Drummond l-a asigurat pe domnitor asupra bunelor intenții ale Angliei⁴⁸.

O atenție deosebită a acordat Summerers consulilor francezi în Principate precum și emisarilor trimiși de împărat în Balcani. O categorie distinctă de rapoarte consulare abordează această problemă. Sunt cuprinse negocierile duse în noiembrie 1803 de consulul francez St. Luce cu Osman Pazvantoglu, fiind subliniate pretențiile inacceptabile ale acestuia din urmă asupra Țării Românești⁴⁹, intrigile ieșuate ale lui Gaspard de Belleval la București⁵⁰ și ale lui Reinhardt la Iași. Acesta din

⁴⁷ C. Mijatovic, *Прениси из званичних и поверљивих извештаја енглеске амбасаде у Цариграду од год 1804 на до г. 1814*, în *Споменик Србски Краљевске Академије*, LIV, 1922, nr. 46, Други разред, nr. 69, p. 74, *apud* P. Cerovodeanu, *op. cit.*, p. 195.

⁴⁸ Hurmuzaki, *Documente...*, vol. II, supl. I, p. 293, doc. CDI.

⁴⁹ D. N. Ciotori (ed.), *op. cit.*, vol. I, p. 105-106, 117.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 118-122.

urmă urmărea să pună la punct o vastă rețea de agenți francezi în porturile dunărene și în Balcani și să cumpere simpatiile pașalelor de Silistra, Ismail, Kilia, Bender⁵¹. Într-un raport din 1 august 1806 către ambasadorul britanic din Viena, Sir Robert Adair, Summerers descria vizita la București a generalului Sébastiani și amenințările proferate de acesta la adresa domnului, a mitropolitului și a unor boieri pe care îl învinuia de simpatii filoruse⁵².

O altă categorie de rapoarte consulare trimise de Francis Summerers sunt cele din august 1804, în care este prezentată ofensiva diplomatică rusească declanșată pentru a o contrabalansa pe cea franceză. Sunt furnizate detalii asupra înființării consulatului general de la Vidin, cu o jurisdicție care cuprindea Bulgaria și Rumelia, și cu dreptul de a acredita viceconsuli la Rusciuk și Silistra, precum și a consulatului de Janina și Muntenegru⁵³.

Ultima serie de rapoarte, cuprinse între 5 august 1804 și 26 iunie 1807, descriu situația din Serbia, legăturile dintre Constantin Ipsilanti și Kara Gheorghe, negocierile acestuia din urmă cu Rusia⁵⁴, precum și evoluția situației militare din Principate.

Începând din 12 decembrie, rapoartele lui Summerers au prezentat situația dificilă în care se găsea corpul diplomatic din București, în condițiile intrării trupelor rusești în Capitală și ale jafurilor bandelor armate turcești. El arată că a fost nevoit să plătească o gardă armată pentru a-și asigura securitatea, că a intervenit pe lângă ayanul Rusciukului, Tersenikoglu, pentru a-și salva fratele, contele Kiriko, închis în acel oraș⁵⁵ și că s-a deplasat la Iași pentru a se întâlni cu generalul Mickhelson, care l-a informat asupra instrucțiunilor primite de la țar. Între acestea, la loc de cinste, figura aceea că trebuie evitate, pe cât posibil, angajarea de lupte cu trupele otomane⁵⁶.

Contraofensiva lui Mustafa Bairaktar din vara anului 1807 și pericolul ca Bucureștii să fie ocupat de turci a dus la exodul autorităților și a corpului consular. Summerers a plecat întâi la Brașov, de unde a încercat să ia legătura cu Kara Gheorghe, și apoi la Viena. Aici a aflat

⁵¹ *Ibidem*, p. 143-147.

⁵² *Ibidem*, p. 97-98, 148-153.

⁵³ *Ibidem*, p. 110-115.

⁵⁴ C. Mijatovic, *op. cit.*, p. 43, doc. 4, p. 44-45, doc. 7 și 9, p. 66-67, doc. 50 și 51, p. 74-75, doc. 69, *apud* P. Cernovodcanu, *op. cit.*, p. 197.

⁵⁵ N. D. Ciotori, *op. cit.*, vol. I, p. 200-205.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 170-172.

despre jefuirea reședinței sale din București și despre distrugerea bibliotecii care conținea cărți și manuscrise arabe, persane și grecești⁵⁷. Răcirea relațiilor dintre Anglia și Rusia în condițiile înțelegerii de la Tilsit și starea de război dintre cea din urmă și Imperiul Otoman au împiedicat întoarcerea lui Summerers la post sau acreditarea altui consul. Până în 1814, Londra a primit informații din Principate de la dragomanul Ioan Marco⁵⁸, care nu a avut însă nici un statut oficial.

După încheierea păcii de la Dardanele între Anglia și Turcia, emisari britanici oficiali au fost din nou trimiși în Principate. Thomas Gordon a primit de la Robert Castlereagh, noul secretar de stat la Foreign Office, misiunea de a convinge Rusia să accepte concesii în scopul încheierii cât mai grabnice a păcii cu Imperiul Otoman, existând pericolul aderării acestuia din urmă la coaliția franco-austriacă⁵⁹. Conștientă de iminența unui război, Rusia a acceptat să ceară doar Basarabia, în locul întregii Moldove inițial sau a părții de la est de Siret ulterior. Pacea de la București s-a încheiat la 16/28 mai 1812 în condițiile cunoscute. Realizând caracterul său nepopular, Londra a trimis la București un alt emisar în persoana generalului de brigadă Sir Robert Wilson cu misiunea de a insista pe lângă amiralul Ciceagov asupra evacuării imediate a Principatelor⁶⁰. Ambasadorul britanic la Constantinopol, Robert Liston, sugera lui Castlereagh că guvernul englez ar trebui să insiste pe lângă țarul Alexandru pentru a-l convinge să restituie teritoriile dobândite, gest care ar determina pe turci să se alătore coaliției antinapoleoniene⁶¹. Un asemenea demers nu ar fi avut nici o șansă de succes și nici nu a fost întreprins.

În condițiile economice benefice de după pacea de la Dardanele, Compania Levantului a hotărât să reînființeze reprezentanța consulară din Principate, titularul acesteia fiind numit William Wilkinson, rezident de câțiva ani în Principate, cunoscător al limbii române. Deși la 21 octombrie 1813, acesta își făcea cunoscută noua calitate lui Castlereagh, Foreign Office nu a recunoscut nici de această dată consulatul din București.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 209-210; P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 199-200.

⁵⁸ N. Iorga, *op. cit.*, p. 48.

⁵⁹ P. R. O., F. O., *Turkey*, dos. 78/77., f. 216-217 v°.

⁶⁰ Cf. R. Wilson, *Private Diary of Travels, Personal Services and Public Events*, London, 1861, p. 138-145.

⁶¹ Liston către Castlereagh, 9 decembrie 1812, P. R. O., F. O., *Turkey*, dos. 78/79, f. 200-207 v°.

Sultanul Mahmud al III-lea a emis, în schimb, un *Berat* la 24 djumadi I 1229 (14 mai 1814), în document precizându-se și îndatoririle sale: retransmiterea corespondenței diplomatice britanice și apărarea intereselor comerciale engleze⁶². Wilkinson și-a luat în primire postul la 2 iulie, când și-a prezentat scrisorile de acreditare domnului Ioan Caragea. La 25 noiembrie s-a deplasat și la Iași înfățișându-se domnului Moldovei, Scarlat Callimachi⁶³.

Activitatea noului consul a fost exclusiv de natură comercială, Wilkinson evitând constant să se implice în jocuri politice. De altfel mandatul său a fost foarte scurt, Compania Levantului refuzând din iunie 1818 să-i mai plătească salariul de 360 £. Între 1818 și 1826, interesele britanice în Principate au fost girate de reprezentanții Austriei, baronii Fleishkahl von Hakenau la București și Lippa la Iași⁶⁴. În toată această perioadă, comunitatea ioniană din Țările Române, constituită din peste 60 de negustori, a adresat numeroase memorii, rămase fără rezultat, în care protesta față de reprezentarea intereselor britanice de către “mercenari străini”, subliniind că absența unui consul “est nuisible à nos intérêts commerciaux, à notre sûreté personnelle et à notre dignité nationale”⁶⁵.

În absența unor canale oficiale de informații, ambasadorii britanici de la Constantinopol sau Viena au apelat la agenți englezi rămași în Principate, cum ar fi Bargrave Wyborn sau Choch⁶⁶. Cea mai apropiată sursă autorizată era consulul britanic de la Odessa, Jeames, ale cărui informații erau însă de multe ori eronate. La 1821, conform rapoartelor sale, Tudor Vladimirescu, Bimbașa Sava și Dumitru Macedonski în Țara Românească, Alexandru Ipsilanti și Gheorghe Cantacuzino în Moldova erau toți comandanți locali ai Eteriei cu funcții clar delimitate⁶⁷. Bargrave

⁶² W. Wilkinson, *op. cit.*, Appendix I, p. 199-202.

⁶³ P. Cenovodeanu, *Relații comerciale româno-engleze în contextul politicii orientale a Marii Britanii (1803-1878)*, Dacia, Cluj-Napoca, 1986, p. 35.

⁶⁴ R. R. Florescu, *The struggle against Russia in the Romanian Principalities...*, p. 93-94.

⁶⁵ Wilkinson către Castlereagh, 22 iulie 1818, F. O. 78/112, *apud Ibidem*, p. 94. După cum se știe, Insulele Ioniene au intrat în componența Marii Britanii după Congresul de la Viena din 1815.

⁶⁶ N. Iorga credea că acest Choch, fratele vitreg al lui Bertho Pisani, primul dragoman al Ambasadei britanice din Constantinopol, ar fi una și aceeași persoană cu Cook, un agent al ambasadorului englez la Viena, Stewart, care nu mai era în viață în 1822. În plus, Iorga îi atribuie calitatea de consul, cu toate că nu s-a solicitat și, în consecință, nici nu a primit vreodată *berat* de acreditare. Cf. N. Iorga, *A History of Anglo-Roumanian Relations...*, p. 60.

⁶⁷ R. R. Florescu, *op. cit.*, p. 110.

Wyborn, deși mai puțin convins de originile eteriste ale revoluției lui Tudor, credea că “o mână străină este implicată... de vreme ce își plătește oamenii cu regularitate și nu comite nici un jaf”⁶⁸. Choch arăta în rapoartele sale că Tudor Vladimirescu a ridicat armele pentru satisfacerea unor revendicări sociale și agrare, dar cu siguranță “nu pentru a colabora cu eteriștii pentru eliberarea Greciei”⁶⁹.

Asemenea surse de informații erau însă, în mod inevitabil, incomplete și contradictorii. “Baletul diplomatic” desfășurat de Marile Puteri și mai ales de Anglia și Rusia în contextul *chestiunii grecești*, avansul implacabil al Rusiei spre Strâmători, importanța crescândă a Principatelor în comerțul britanic au creat necesitatea stringentă a reînființării consulatului din București, de data aceasta beneficiind de sprijinul oficial al Londrei. Modalitatea concretă de punere în practică a constituit-o “revoluția diplomatică” din 1825, când, la 19 mai, Compania Levantului a fost desființată, toate reprezentanțele sale consulare trecând în directă subordine a Foreign Office. Înființarea și desființarea consulatelor doar pe criterii economice s-a dovedit anacronică într-o Europă dominată din ce în ce mai mult de aspecte politice și strategice.

La puțin timp după venirea sa la ambasada britanică din Constantinopol (1825-1827), Stratford Canning, unul dintre cei mai iluștri diplomați englezi din secolul trecut, a luat măsura reînființării consulatului general al Angliei din București, desemnând în această calitate pe E. L. Blutte, funcționar al ambasadei din Constantinopol. Numirea a fost datată 11 octombrie 1825⁷⁰, dar Blutte nu și-a luat în primire postul mai devreme de 5 mai 1826 și de-abia la 11 iunie a avut loc audiența de prezentare la domnitorul Grigore al IV-lea Ghica⁷¹.

Mandatul noului consul nu a fost unul ușor: convenția de la Akkerman⁷², tratatul de la Adrianopol⁷³, Regulamentele Organice sunt doar câteva jaloane. Importanța laturii politice a activității sale a crescut semnificativ, misiunea principală a consulatului constituind-o observarea și raportarea intențiilor și acțiunilor Rusiei. Totuși, prima parte a mandatului său a fost una experimentală pentru consulat în ansamblu,

⁶⁸ Wyborn către Foreign Office, aprilie 1821, F. O. 78/103, *apud Ibidem*.

⁶⁹ Choch către Strangford, 17 aprilie 1822, F. O., 78/107, *apud Ibidem*, p. 111.

⁷⁰ W. G. East, *The Union of Moldavia and Wallachia, 1859. An Episode in Diplomatic History*, Cambridge, 1929, Appendix 1, p. 181.

⁷¹ P. R. O., F. O., *Turkey*, dos. 352/12, part. 2, nr. 6, f. 276-279.

⁷² Cetatea Albă.

⁷³ Astăzi orașul Edirne din Turcia.

după cum recunoaște însuși Stratford Canning⁷⁴. Salariul oficial a fost fixat la 400 £, cu posibilități de creștere până la 700 £, la care se adăugau veniturile obținute din vânzarea patentelor consulare⁷⁵.

Convenția de la Akkerman a prilejuit primele rapoarte politice de substanță ale noului consul. Acesta s-a arătat deosebit de acid asupra consecințelor impunerii dublului protectorat asupra Principatelor: "The consul of Russia has been invested by the Treaty of Akkerman with nearly dictatorial power over the hospodar"⁷⁶. Stratford Canning însuși, convins de acest fapt, sublinia douăzeci de ani mai târziu: "Cet acte donnait pour la première fois à la Russie un droit officiel d'imixtion dans les affaires intérieures des Principautés"⁷⁷. Blutte a început să fie din ce în ce mai convins că, indiferent de concesiile, Rusia urmărea să distrugă Imperiul Otoman și se pare că întregul corp consular, cu excepția consulului rus evident, împărtășea această idee⁷⁸.

Creșterea importanței misiunii din București a fost reflectată în instrucțiunile date de noul ministru de externe Aberdeen⁷⁹, în care alături de Constantinopol, figurau și Viena și St. Petersburg-ul ca direcții de corespondență consulară⁸⁰.

La 26 aprilie 1828, Rusia a declarat război Imperiului Otoman, ocupând din nou Principatele. Cu excepția lui Blutte, corpul consular a părăsit orașul, plecând spre Transilvania⁸¹. Rapoartele consulului englez reflectă

⁷⁴ "The nature of your duties and the temporary character of your appointment will prevent you from having a settled establishment". Stratford Canning către Blutte, 21 aprilie 1826, F. O. 78/141, *apud* R. R. Florescu, *op. cit.*, p. 157.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ "Consulul Rusiei fusese investit prin tratatul de la Akkerman cu puteri aproape dictatoriale asupra domnitorului". Blutte către Cowley, 28 ianuarie 1831, F. O. 97/43, *apud* Radu R. Florescu, *op. cit.*, p. 150.

⁷⁷ Stratford Canning către Palmerston, 10 ianuarie 1849, F. O. 78/772, *apud* R. R. Florescu, *op. cit.*, *loc. cit.*

⁷⁸ J. C. Filitti, *Correspondence des princes et boyards roumains avec Metternich et Gentz*, în *Analele Academiei Române*, Mem. Secț. Ist., vol. I-IV (1912-1916), p. 276.

⁷⁹ G. Hamilton-Gordon, al patrulea conte de Aberdeen (1784-1860) a deținut, pe rând, funcțiile de cancelar al ducatului de Lancaster (1828), ministru de externe (1828-1830, 1841-1846), secretar la război și afaceri coloniale (1834-1835) și prim-ministru (1852-1855).

⁸⁰ "He was to keep the ministers accurately informed on whether the present crisis shall terminate in hostilities or in negotiations between the Porte and Russia". J. C. Filitti, *Correspondența consulilor englezi din principatele române*, în *Analele Academiei Române*, Secț. Ist., XXXVIII (1916), p. 840.

⁸¹ "În București teroarea domnește pretutindeni [...] unii au plecat la Câmpulung, alții spre alte orașe vecine cu Transilvania pentru a putea ajunge mai ușor pe pământ austriac" Hugot către de la Ferronay, 4 aprilie 1828, Hurmuzaki, *Documente...*, vol. X., p. 443.

atmosfera noii ocupații militare rusești și descriu metodele administrației țariste: “Principatul este acum administrat ca și cum ar forma o parte constitutivă a dominioanelor rusești. Strângerea taxelor, jurisdicția penală... abolirea privilegiilor consulare... totul se petrece ca la Odessa sau Kiev. S-a făcut și s-a obținut atât de mult pentru Grecia iar aici lucrurile merg de zece ori mai rău, fără ca cineva să ridice o voce”⁸². Fii de boieri erau încurajați să meargă să studieze la academiile militare rusești, iar părinții lor să renunțe la anterioară giubea și barbă și să-și “europenizeze” hainele și manierele.

Relațiile sale cu administrația militară rusă au fost deosebit de precare, statutul său devenind ambiguu: puterea pe lângă care se acreditase fusese abolită, dar el refuza cu obstinția să se acrediteze pe lângă o administrație rusească. Ostilitatea sa constantă față de regim, denunțarea expansionismului rusesc în rapoartele sale, legăturile pe care le avea cu dușmanii “curții” nu erau de natură să-i îmbunătățească relațiile cu puterea oficială. Criticile sale cele mai acerbe s-au îndreptat asupra abolirii privilegiilor consulare, măsură consacrată *de jure* în Regulamentele Organice⁸³.

Încă din vara anului 1829, Blutte a început să protesteze față de violarea drepturilor negustorilor ionieni. Un asemenea comerciant a fost arestat la Galați, sub acuzația că ar fi contrafăcut mărfuri, nu de miliția locală ci de către autoritatea militară rusească. Cu această ocazie, Blutte a adresat o notă Divanului moldovean, pentru că refuza să comunice cu Kisseleff, în care protesta față de “căderea administrației țării sub influența unei a treia puteri”⁸⁴. Asemenea incidente vor continua și în anii următori, în ciuda numirii unor viceconsuli la Iași, Brăila și Galați.

Regulamentele organice, etichetate poate pripit de către Blutte ca fiind “o impunere străină dictată articol cu articol” vor contribui la modernizarea generală a Principatelor. Mai mult decât atât, după cum același Blutte recunoștea, “Les éléments de la fusion du peuple Moldo-Valaque sont déjà posés dans ce Règlement par l’uniformité des bases administratives des deux pays”⁸⁵.

⁸² Blutte către Cowley, 12 iunie 1829, F. O. 97/ 402, apud Radu R. Florescu, *op. cit.*, p. 149.

⁸³ Articolul 297 al Regulamentului moldovean și articolul 339 al celui muntean prevedea “Tous les habitants de la Principauté seront jugé sans distinction par les tribunaux du pays et en sera de même des étrangers qui se trouvent sous la protection d’une puissance étrangère quelconque”. Articolul 94 din Regulamentul muntean abolea și funcția de staroste. Papadopol-Callimachi, *Generalulu Pavelu Kisselev în Moldova și în Țara Românească, după Documente Rusești*, în “An. Ac. Rom.”, Secț. Ist., vol. IX (1887), p. 89.

⁸⁴ Radu R. Florescu, *op. cit.*, p. 168.

⁸⁵ Blutte către Cowley, 1 ianuarie 1830, F. O. 97/402, apud Radu R. Florescu, *op. cit.*, p. 156.

4. ASPECTE ECONOMICE ALE ACTIVITĂȚII MISIUNILOR CONSULARE BRITANICE ÎN PRINCIPATE 1803-1829

Potrivit statutului lor juridic, primele misiuni consulare britanice din Principate au fost, până la reforma sistemului diplomatic și consular englez din 19 mai 1825, reprezentanțe exclusive ale Companiei Levantului. Activitatea lor era una de natură predominant economică, aspectele politice fiind abordate doar în măsura în care erau puse în pericol interesele economice sau strategice ale Companiei. Înființarea sau desființarea consulatelor, numirea consulilor erau efectuate în conformitate cu interesele de moment ale Companiei. La această realitate a contribuit nerecunoașterea de către Foreign Office a reprezentanței din București. Totuși, de multe ori, așa cum s-a văzut, consulii și-au depășit atribuțiile și s-au transformat în apărători ai intereselor generale ale Marii Britanii în această parte a Europei.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, Compania Levantului a decis să adopte o poziție mai fermă în sud-estul Europei, reprezentantul acesteia, John Spencer Smith, înaintând un memoriu Porții prin care solicita obținerea privilegiului pentru navele comerciale engleze de a naviga în Marea Neagră⁸⁶. Prin arta tergiversărilor, în care turcii erau neîntrecuți, Poarta nu a dat curs acestei solicitări decât după semnarea păcii cu Franța; prin tratatul din 25 iunie 1802, precedentul a fost creat pentru că în textul documentului se prevedea libera navigație a flotei comerciale franceze în Marea Neagră⁸⁷. La 29 iulie 1802, Marea Britanie obținea un privilegiu asemănător, întărit prin hatișeriful sultanului Selim al III-lea din 15 zilhidge 1217 (8 aprilie 1803), în conformitate cu vechile capitulații (taxe vamale de 3%, judecarea litigiilor de către comisii mixte etc.)⁸⁸.

Într-un raport adresat Londrei de către ministrul rezident britanic la Constantinopol Alexander Straton în 1803 privind comerțul și navigația britanică pe Marea Neagră erau enumerate mărfurile expediate din Principate și din Bulgaria spre capitala otomană, subliniindu-se importanța crescândă a portului Galați și a importului de cherestea de către englezi⁸⁹. La 23 martie 1805, flota britanică din Mediterana a fost aprovizionată cu 400.000 ocale de carne sărată din Principate, iar la 17

⁸⁶ Trevor J. Hope, *Britain and the Black Sea Trade in the Late Eighteen Century*, în "Revue roumaine d'études internationales", VIII (1974), nr. 2 (24), p. 173.

⁸⁷ Germaine Lebel, *op. cit.*, p. 319-320.

⁸⁸ P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 21.

⁸⁹ P. R. O., F. O., *Turkey*, dos. 78/39, f. 84 v°.

septembrie același an, colonelul Moore sosea la București pentru a tocmi tâmplari și dulgheri destinați reparării corăbiilor engleze⁹⁰. În general, Marea Britanie exporta muselină, ață, cuțite și articole de fierărie și importa cereale (grâu și porumb), seu, alimente diverse și cherestea⁹¹.

În 1804, potrivit instrucțiunilor primite de la Londra, Arbuthnot și Summerers au solicitat acordarea de tarife preferențiale pentru mărfurile transportate de corăbiile engleze în Marea Neagră, similare cu cele obținute de Rusia și Franța. La 28 iulie 1805, Arbuthnot informa Londra despre succesul demersurilor sale⁹², reușită temporară însă, întrucât facilitățile au fost anulate ca urmare a izbucniri războiului dintre Rusia – aliata Angliei – și Imperiul Otoman – aliatul Franței – în decembrie 1806. Trei ani mai târziu, articolul VI al tratatului de pace de la Dardanele restabilește taxele vamale scăzute percepute de turci – doar 3% din valoarea mărfurilor achiziționate sau desfăcute de negustorii englezi⁹³. La 21 octombrie 1810, dregătorii otomani au promis că vor abolii interdicția exportului de grâne din teritorii aflate sub dominație otomană, iar la 9 octombrie 1811, reis-effendi Mehmed Arif asigură pe Stratford Canning de libera circulație și practicare a comerțului pentru navele engleze în Marea Neagră⁹⁴. Articolul 4 al tratatului de la București prevedea și libera circulație pentru vasele comerciale pe Dunăre⁹⁵. Acestea au fost motive importante ale redeschiderii consulatului britanic din București.

Comentând acreditarea lui Wilkinson, viceconsulul francez la Iași Fornety arăta că “Reflectând asupra motivelor ce ar justifica prezența unui agent englez în această provincie, m-am gândit că poate este vorba de a solicita Porții exportul de lemn de construcție pentru flota engleză din Marea Mediterană. Catargele ar constitui îndeosebi un articol foarte prețios”⁹⁶. În același context, consulul austriac la Iași, Joseph von Raab, credea la 30 octombrie 1815 că “Stabilirea de consuli englezi în București, Galați și Iași lasă să se presupună că acest fapt, deoarece aceste provincii nu au nici un fel de legătură cu Anglia, ar fi intervenit

⁹⁰ E. de Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, București, 1912, p. 682-683 și 690, doc. MDLXXVI și MDLXXXVIII.

⁹¹ David B. Funderburk, *A Brief Survey of the Nineteenth Century Anglo-Romanian Relations*, în “Revue Roumaine d’Histoire”, XXI (1982), 3-4, p. 428.

⁹² P. R. O., F. O., *Turkey*, dos. 78/45, f. 47-58, 136-151, 199-203 v°.

⁹³ M. S. Anderson, *op. cit.*, p. 44.

⁹⁴ P. R. O., F. O., *Turkey*, dos. 78/74, f. 158-159 și dos. 78/70, f. 295-296 v.

⁹⁵ Paul Gogeanu, *Dunărea în relațiile internaționale*, București, 1970, p. 29-30.

⁹⁶ Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XVI, p. 989, doc. MCMXXVIII.

dintr-un motiv de ordin comercial și cum această presupunere pare să se realizeze pe deplin, întrucât Anglia, după informații sigure, dorește să stabilească în aceste provincii mai multe birouri comerciale și prin aceasta să inunde și aceste țări cu produsele sale ieftine, spre marele dezavantaj al celorlalte state”⁹⁷.

În raportul trimis lui Castlereagh la 10 octombrie 1814, Wilkinson reliefa că “Scopul principal urmărit de Compania Levantului era să sporească relațiile dintre Marea Britanie și Turcia”⁹⁸, să înlesnească și să promoveze comerțul cu grâne al acestei țări și introducerea în schimb a produselor britanice”. Subliniind greutățile întâmpinate în condițiile monopolului turcesc, Wilkinson preciza: “Comerțul cu grâne ar fi dobândit proporții foarte mari, dacă guvernul turc nu ar fi impus restricții dintre cele mai severe privind exportul acestor mărfuri din orice loc de pe Dunăre unde au acces navele, afară de cazul când acest export se face pe socoteala guvernului. [...] Importul produselor britanice a fost însă încurajat în modul convenit și consumul anual al acestora în ambele provincii poate fi evaluat în prezent la patruzeci de mii de lire sterline (o valoare foarte mare pentru acea vreme n. n.)”. În raport există precizări și referitoare la numărul negustorilor britanici sau sub protecție britanică din Principate și la traficul vaselor engleze pe Dunăre: “Nu este inutil să informez pe Excelența Voastră că numărul negustorilor stabiliți la Galați și la Iași și care se bucură de protecție britanică se ridică, poate, la o sută și că vasele britanice care vin la Galați atunci când navigația pe Marea Neagră este complet liberă, depășesc deseori numărul de zece pe sezon”⁹⁹.

În lucrarea sa *An account of the Principalities...*, Wilkinson oferă informații interesante despre starea economică a Principatelor în al doilea deceniu al secolului al XIX-lea: “Bogățiile naturale și resursele variate ale Țării Românești și Moldovei sunt într-atâtea, încât dacă acele țări s-ar putea bucura de avantajele însemnate ale unei cârmuiri statornice și ale unei administrații înțelepte care să încurajeze industria și agricultura așa cum se cuvine, dacă s-ar îngădui comerțul de export, dacă relațiile comerciale cu națiunile străine ar fi așezate pe un picior corespunzător și, în sfârșit, dacă s-ar exploata minele, ar ajunge în scurt timp țările cele

⁹⁷ N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, I, București, 1902, p. 235, doc. CLXXXIII.

⁹⁸ Wilkinson se referea doar la Principatele Române.

⁹⁹ P. R. O., F. O., *Turkey*, dos. 78/82, f. 208-209; A. Oțetea, *Pătrunderea comerțului românesc în circuitul internațional*, București, 1977, p.63; P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 36.

mai populate și cele mai înfloritoare din Europa. Portul Galați ar rivaliza în curând cu toate porturile din Marea Neagră, fără să exceptăm Odessa”¹⁰⁰. Sunt furnizate și informații concrete privitoare la desfășurarea comerțului britanic în Principate¹⁰¹. Din producția de cereale a Țării Românești, evaluată de Wilkinson la 10 milioane de kile constantinopolitane, aproape 66% era destinată aprovizionării capitalei otomane, restul acoperea necesitățile pieței interne. Exportul de cereale se făcea într-un procent foarte mic și era reprezentat mai ales de contrabanda cu grâne practică cu Austria.

Un document deosebit de interesant este *Tarifa ce pentru neguțătorii Angliei extrasă din Tarifa vămilor cu leat 1822 ianuarie 1*, valabilă și pentru perioada anterioară. Respectându-se tariful vamal de 3%, se exportau în Principate zahăr în căpățâni (cu taxa de 240 bani cantarul), zahăr tos (200 bani cantarul), tinichele albe englezești (115 bani lada conținând 225 bucăți), pistoale, puști și carabine englezești (3% din prețul indicat pe factură), ceasornice englezești de aur de buzunar (1500 de bani bucata), postav de Londra (950 bani topul de 25 coți), postav mahut (1440 bani topul), postav “shay” (3600 bani cotul), flanelle englezești (400 bani topul de 53 coți), ciorapi de lână englezească (180 bani duzina a câte 12 perechi), ciorapi de bumbac (idem), ciorapi de mătase (200 bani duzina), pălării englezești (700 bani duzina), hârtie englezească (3% din prețul indicat pe factură), mătase englezească “în cutii sau în hârtie răsucită în chipul tiriplicului” (10 bani duzina), bumbac “lucrat” englezesc (45 bani ocaua). Se importau din Principate ceară (8 bani ocaua), lână (400 bani cantarul), limbă de vacă (150 bani cantarul) și miere curată (400 bani cantarul)¹⁰².

Convenția de la Akkerman din 25 septembrie/7 octombrie 1826 recunoștea formal libertatea comerțului Principatelor, sub rezerva aprovizionării Porții cu grâne. Relațiile comerciale româno-engleze vor

¹⁰⁰ Wilkinson, *op. cit.*, p. 84-85.

¹⁰¹ “În anii din urmă unii locuitori din Insulele Ioniene au început să facă comerț în Principate și steagul englez, purtat de vasele lor, flutură, acum, adesea pe Dunăre. Din când în când se trimit pe uscat mărfuri care vin de la Smirna, pe drumul Enosului și Adrianopolului; dar ele înfruntă riscuri și greutate; în afară de acestea, cheltuielile întrec cu opt la sută cele prilejuite de drumul prin Galați.[...] muslina englezească <este> întotdeauna avantajoasă pentru speculanți și se vinde repede”. *Ibidem*, p. 83-84.

¹⁰² V. A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. XIII, București, 1901, p. 229-242; N. Iorga, *Istoria comerțului românesc, epoca mai nouă*, București, 1977, p. 141; P. Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 39.

urma în perioada următoare o pantă ascendentă, cu fluctuații în anii crizelor egiptene și a celorlalte “complicații orientale”.

*

*   *   *

Activitatea consulatului britanic din Principate a cunoscut între 1803 și 1829 dificultăți și incertitudini, precum și dese și lungi perioade de întrerupere. Cu toate acestea, în intervalele în care au fost acreditați consuli, aceștia și-au făcut datoria în ambele dimensiuni ale prerogativelor lor – economice și politice – cele din urmă, într-o primă etapă, neformulate oficial. Din 1826, odată cu reforma consulară britanică, și activitatea consulatului și apoi a consulatelor din Principate se va stabili, intrând într-o nouă etapă, în care prerogativele politice devin preponderente, într-o Europă din ce în ce mai dominată de mize și interese strategice și politice.

ANEXĂ DOCUMENTARĂ

Textul Firmanului prin care Poarta otomană făcea cunoscut domnitorilor Moldovei și Țării Românești înființarea Consulatului britanic la București.

Le chiffre du Grand Seigneur &c &c

A Vous distingués parmi les Chefs de la Nation Chrétiennes, Princes et Hospodars Régnants des vastes Provinces de la Wallachie et Moldavie (que vos fins soyent heureusement terminés) à l'Arrivé du présent Ordre Impérial, sachez que le très distingué parmi les Chefs de la Nation Chrétienne S. E. Lord Elgin, Ambassadeur Extraordinaire et Plénipotentiaire de S. M. le Roy de la Grande Bretagne, Résident à la Constantinople (dont la fin soit heureuse) a présenté une Note à la Sublime Porte contenant que puisqu'il est clairement spécifié dans Notre Traité Impérial accordé à la Cour de Londres, que son Ambassadeur à Constantinople a le droit de nommer des Consuls Généraux, Vice-Consuls, et Agents dans tous les villes, Ports et Echelles de Mon vaste Empire, et partout où il trouvera convenant, personne n'aye pas le droit de s'opposer à ce ci.

A cet effet ayant trouvé convenant pour les Intérêts, Affaires et Transactions des Négociants Anglais que // leur Commerce apellent dans les vastes Pays de la Wallachie et Moldavie et pour facilliter le Passage

des Couriers Anglais expédiés de la Cour de Londres à Constantinople, le susdit Ambassadeur ayant été content de la conduite, du zèle et de l'activité du Porteur Francis Summerers esq<uir>e Anglais de Nation, Il vient de le nommer Consul Général de S. M. Britannique dans ces Deux Provinces et leurs Dépendances, avec le droit de pouvoir Résider tant en Moldavie qu'en Wallachie. Par conséquent d'après le le Hattyscherif, Notre Edit Impérial et les Traités existents heureusement entre les deux Augustes Cours, le susdit Ambassadeur Nous ayant demandé que d'après la coutume il soit accordé au Consul Général susmentionné, Notre très Glorieux Berrat, ce qu'Avons fait d'après sa demande, lui ayant accordé le droit de s'établir en cette qualité au Pays susdit, pour en jouir et user ses Droits avec les mêmes honneurs prérogatifs, Autorités, Prééminences, Franchises et Libertés, qu'ils jouissent tous les Consuls Généraux de S. M. Britannique dans Mon vaste Empire.

A cet effet Nous lui accordons ce Firman, Notre // glorieux Ordre, adressé à Vous Princes et Hospodars de la Wallachie et Moldavie pour que Vous le reconnoissiez pour Consul Général de S. M. Britannique, et Nous Vous Imposons par conséquence de Vous conformer à son contenu, et Vous Vous opposerez soigneusement à ce qu'il ne soit rien fait de contraire. Observez cela et ajoutez foi à Notre Glorieuse Signature.

Donné à la fin du Mois Ramazan 1217 à Constantinople, l'an de Grâce 1803, à la fin de Janvier.

Diverses Signatures des Ministres de la Porte Ottomane.

(după P. Simionescu, R. Valentin, *op. cit.*, p. 261-262)

LA FONDATION DES MISSIONS CONSULAIRES ANGLAISES DES PRINCIPAUTÉS ROUMAINE ET LEUR ACTIVITÉ JUSQU'EN 1829

Résumé

Cette étude est structurée en quatre compartiments et traite le problème de la fondation des missions consulaires anglaises des Principautés Roumaines et leur activité pendant la période 1803-1829. L'étude est suivie par une annexe documentaire comprenant le texte par lequel la Porte Ottomane fait connaître aux princes de la Valachie et de la

Moldavie la fondation du consulat anglais à Bucarest. Le document présente en détail les arguments de la nécessité de la fondation d'un consulat anglais, alors que la Russie, l'Autriche, la Prusse et la France avaient déjà ouvert des missions consulaires.

La préoccupation constante de l'auteur est de révéler le contexte spécifique des Principautés Roumaines pendant les dernières décennies du XVIIIe siècle et le début du XIXe siècle, tout comme leur position en ce qui concerne la soi-disante «question orientale».

Traduit par Coralia Costaş